

Hayvanlarla Yaşamı Paylaşmak*

Atilla ÖZGÜR**

Öz: Hayvan - insan birlikteliği, başlangıcından bugüne dek boyut ve nitelik değiştirerek varlığını sürdürmüştür. İlk zamanlarda, yiyeceğini avlamak ve yırtıcı hayvanlardan korunmak şeklinde görülen basit yaklaşım, evcilleştirme ile birlikte yerini ekonomik kazanımlara ve sosyal paylaşımına bırakmıştır. Süreç içerisinde hayvana yüklenen anlamlar, insan odaklı bir yaklaşımla yapılan tanımlamalar, ona karşı tutumun ve bakış açısının belirleyicisi olmuştur.

Tüm dünyada hayvanların ahlaksal statüsüne yönelik geleneksel düşüncenin temel kaynakları, genellikle din ve felsefe olmuştur.

Hayvana bakış ve onu yeniden tanımlama kaygıları, tüm geleneksel yaklaşımlar içerisinde ele alındığında genellikle iki farklı yöne giden, iki farklı akım görülür: hayvanların gönencini korumaya yönelik ciddi bir adanmışlık ve hayvanın yaşamına saygı ve bunun yanında da insanların hayvanlardan daha önemli oldukları inancı.

Bu tartışmaların odağında, hareket noktası hayvanların korunması olan iki yaklaşım yer almaktadır. Hayvan gönenci taraftarları; hayvanların çeşitli amaçlarla kullanılabileceklarini ancak fizyolojik ve sosyal gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanması gerektiğini, bunun bir ahlaki zorunluluk olduğunu söylerlerken, hayvan hakları savunucuları hayvanların da insanlar gibi başkalarının yararına feda edilemeyecek haklara sahip olduklarını, bu hakların da hem ahlaki hem de hukuki açıdan korunması gerekliliğini vurgularlar.

Makalede, her iki görüş ile birlikte insanların hayvanlardan önemli olduklarını savlayan geleneksel görüş irdeleterek “hayvan”ın yaşamdaki konumunun paydaş mı? yoksa insan yaşamı için araç mı? olduğu tartışmaya açılmaya çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Hayvan hakları, hayvan-insan birlikteliği, hayvan refahı.

To Share Life with Animals

Abstract: There has been always an animal-human being togetherness from the beginning up to now changing in dimension and quality. At the beginning, the simple approach seeming as hunting and protecting himself from predacious

animals has changed into economical gains and social sharings as a result of domestication. As the time has passed, the meanings given to animal and the definitions made with a human being focused approach have been the determinators of the kind of behavior towards it.

In the whole world, the basic sources of the traditional way of thinking towards the ethical situation of animals have generally been religion and philosophy.

Determining an opinion for animal and worries for re-defining it, when taken into consideration among the whole traditional approaches, two different, trends are noticed in two different directions; a serious dedication for protecting animals' welfare and respect to animals' life and together with them the belief that human beings are more important than animals.

In the focus of these discussions, there are two approaches defending protection of animals. While animal welfare supporters, say that animals can be used for various aims but their physiological and social needs should be afforded in the best way as an ethical obligation. Animal right supporters say like human beings, animals have rights that cannot be sacrificed for others' benefits and emphasize that these rights should be protected ethically and also legally.

In the study, together with the two approaches, the traditional approach that people are more important than animals it will be discussed if animal has the same statue with human being or it is a device for human being.

Key words: Animal rights, animal and human togetherness, animal welfare.

Giriş

Hayvan - insan birlikteliği, başlangıcından bugüne dek boyut ve nitelik değiştirerek varlığını sürdürmüştür. İlk zamanlarda, yiyeceğini avlamak ve yırtıcı hayvanlardan korunmak şeklinde görülen basit yaklaşım, evcilleştirme ile birlikte yerini ekonomik kazanımlara ve sosyal paylaşımına bırakmıştır. Süreç içerisinde hayvana yüklenen anlamlar, insan odaklı bir yaklaşımla yapılan tanımlamalar, ona karşı tutumun ve bakış açısının belirleyicisi olmuştur (6).

* 13-15 Kasım 2008, Ankara'da düzenlenen Uluslararası Katılımlı V. Tıp Etiği Kongresi “Tıp Etiğinden Biyoetiğe” adlı Kongrede sunulan Yaşam-Hayvan-İnsan başlıklı bildirisinin gözden geçirilerek yayına hazırlanmış halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, 06110, Dışkapı - Ankara

Eski Yunan felsefecileriyle başlayan insanın “üstünlüğü” varsayımı çok uzun süre egemen olmuştur. Modern felsefe içerisinde dahi bu görüş etkinken hayvana karşı farklı bakış açılarının bulunabileceği olasılığı da kendine yer bulabilmiştir. Batı geleneği, insanın özerk olduğu, adalet kavramını anlayabilecek yetenekte olduğu düşüncesini temel alarak insanların “üstün” oldukları görüşünü ve hayvanların genellikle insanların kullanımı için var olduklarını benimsemiştir (6, 8). Doğu geleneği ise; hem kendi aralarında hem de Batı geleneği ile önemli farklar göstermekle birlikte, genellikle yaşamı bir bütün olarak “kutsal” saymıştır. Hayvanların insanlık tarihindeki yadsınamaz, kültürel ve ekonomik katkılarının yüklediği borçluluk duygusu ve “hayvanın” keşfedilmesiyle atılan her yeni adım, ona karşı saygı temelli eylemlere yeni bir boyut kazandırmıştır (6). Hayvan insan ilişkisinde var olan bin yıllara yayılmış geleneksel yaklaşımlardan uzaklaşarak yeni bir tanımlama yapma gerekliliği ve hayvanların moral konularının tartışılmaya başlandığı yeni bir sürece girilmiştir (6, 8).

Farklı sosyo-politik koşul ve kültürel iklimlerde yaşamın getirdiği muhtemel kimi farklılıklara karşın, kırsal toplum insanı, kendisini, içinde yaşamını sürdürdüğü doğanın bir parçası olarak görmeye daha yatkındır (5). Nitekim kadim sayılabilecek kimi kültürlerde insan ölüsünün, toprağa gömülmeden önce yöredeki en yüksek tepelerden birine ‘kurdun-kuşun rızkı’ olması mantığıyla bırakılması, bir zaman sonra sadece kemikleri kalan ölünün toprağa gömülmesi dahi bir hatırlama olarak yeniden hatırlanabilir (5).

İnsandaki yıkıcılığın varlığı; gelişme, ilerleme, uygarlık kutsaması, hatta fetişizmle bunu meşru kılma süreci ve tarihsel seyri arasındaki ilişkide saklıdır. Örneğin, ilk yontulan çakmak taşıyla ilk eritilen demir arasında yaklaşık üç milyon yıl varken, bununla hidrojen bombası arasındaki sürenin sadece üç bin yıl olduğu söylenmektedir. İlerleme ya da bugünü kurtarma adına, doğanın ve doğadaki ‘öteki’lerin emeğini, varlığını, geleceğini yağmalayan egemen insan, doğadaki örgütlü ve ‘meşru’ şiddetin tarihini de yazmaya devam etmektedir (5, 9).

Hayvana bakış ve onu yeniden tanımlama kaygıları, tüm geleneksel yaklaşımlar içerisinde ele alındığında genellikle iki farklı yöne giden, iki farklı akım görülür: hayvanların gönencini korumaya yönelik ciddi bir adanmışlık ve hayvanın yaşamına saygı ve bunun yanında da insanların hayvanlardan daha önemli oldukları inancı (6, 8). Her ne kadar Batı geleneklerinin, hayvanlara karşı daha az saygılı olduğu varsayılsa da çağdaş hayvan hakları fikirleri ve siyasası Batı’da doğmuş ve yine buradan aldığı ivme ile gelişimini sürdürmüş ve hayvanlara ilişkin tartışmaların gündeme oturmasını sağlamıştır (3, 11).

Bu tartışmaların odağında, hareket noktası hayvanların korunması olan iki yaklaşım yer almaktadır. Hayvan gönenci taraftarları; hayvanların çeşitli amaçlarla kullanılacaklarını ancak fizyolojik ve sosyal gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanması gerektiğini, bunun bir ahlaki zorunlu-

luk olduğunu söylerlerken, hayvan hakları savunucuları hayvanların da insanlar gibi başkalarının yararına feda edilemeyecek haklara sahip olduklarını, bu hakların da hem ahlaki hem de hukuki açıdan korunması gerekliliğini vurgularlar (4, 13).

Makalede, hayvanın insanın yaşamındaki konumu, insanın hayvana ve yaşama karşı sorumlulukları etik ve sosyolojik açıdan tartışılacaktır.

Gereç ve Yöntem

Çalışma gerecini, hayvan insan birlikteliğine ilişkin kaynaklar oluşturmuştur. Yöntem olarak da etik değerlendirme sistemi seçilmiştir.

Bulgular

Hayvanların Ahlaksal Statüleri

Geçmişten günümüze en yaygın kabul gören ahlaksal ayırım, (insan olsun ya da olmasın) insan topluluklarının bir üyesiyle onun dışında kalan varlıklar arasındaki ayırmadır. “Ahlaksal statüsü” olan canlılar, hem görevlere, hem de haklara sahiptirler; dışarıdakiler ise genelde her ikisinden de yoksundur (4). Yerleşik ahlaki gelenek, tüm insanların, ister köle ister özgür, ister yabancı ister yerli olsun, eşit ahlaksal statüye sahip olduğunu savunan “hümanizm” öğretisinin derin etkisi altındadır. Bu öğretinin temelinde de tüm insanların ve yalnızca insanların doğuştan üstün oldukları inancı yatmaktadır; insanlar “hayvanlardan” çok farklıdır, çünkü Tanrı’nın kutsallığına sadece insanlar eriştirilmişlerdir (13, 15).

Ahlaksal olarak en önemli konunun, insanın etkisi altındaki her varlıkta, acıya karşı hazzın oranını en yüksek düzeye çıkarmaya çalışmak olduğunu savunan faydacı ahlakçılar, hayvanların acılarını da bu hesaba katmışlar ve böylece hayvanların acı bile hissetmediklerini savunan Dekartçı görüşe karşı çıkmışlardır (15). Buna karşın; insanların, insan olmayanlardan farklı bir tür oldukları şeklindeki eski hümanist inancı yıkabilecek modern düşünürlerin, bunun doğal ahlaksal sonucu olan, başka bir türün üyelerini insandan daha az önemsenenin doğru olmayacağı düşüncesine ulaşmakta son derece yavaş davranmışlardır (16, 17). Tür farklılıkları “abartılmış” ırksal farklılıklardan başka bir şey değilse ve bu ırksal farklılıkları, tamamen farklı davranmaya gerekçe göstermek açıkça yanlışsa o zaman kabul edilmesi gereken insanlara zarar vermek ne denli yanlışsa, aynı ya da çok benzer bir zararın insan olmayanlara verilmesi de o denli yanlış olmalıdır. “Hayvanların hakları vardır,” sözüyle kastedilen onların insanlarla benzer bir ahlaksal statüye sahip olduklarıdır (16).

Yararcı kuramcılar “haklar”dan söz ederken; toplumun geneline kayda değer net bir kazanç getirmesi olasılığının, yalnızca hayvanları değil herhangi bir sayıda insanı öldürmemizi de genel olarak haklı kılacağını kabul ederler. Bu kabul hayvan refahı savunusunun argümanıdır (10).

Yararcı olmayan düşünürlere göre, “haklar”ın temeli, bir

“yaşamın öznesi olma”, yani basit bir duygular ve güdüler silsilesinin ötesinde, yaşanacak bir hayatı olan bir varlık olma niteliğidir (14). Bu haklar sırf “ahlaksal statü” ile sınırlı olmayıp daha güçlü hakları da kapsar. Bu kuramın savunucuları, tek tek tüm insanlarda olan ve bazı insan dışı hayvanlarda olmayan hiçbir belirgin ayırt edici nitelikten söz edilemeyeceğine işaret ederler, dolayısıyla, ona göre, en azından hayvanlar insanların sahip oldukları ahlaksal hakların aynalarına sahip olmaları gerektiğini savunurlar (1).

İnsanlar ve insan dışı hayvanlar arasındaki bariz farklılıklara karşın, acı çekme yetisi açısından onlarla insanlar arasında bir fark yoktur ve bu durum onların da tıpkı bir insan gibi çıkarları olduğu anlamına gelir. Sırf insanla aynı türden olmadıkları gerekçesiyle onların çıkarları göz ardı edilir ya da önemsiz görülürse, kaba ırkçılar ve cinsiyetçiler de, kendi ırklarına ve cinsiyetlerine mensup kişilerin, diğer tüm özelliklerinden ve niteliklerinden bağımsız olarak, sırf bu özelliklerinden dolayı daha üstün bir ahlaksal statüye sahip olduklarını düşünürler. Çoğu insan akıl yürütme yetisi ve diğer zihinsel yetiler açısından insan dışı hayvanlardan daha üstün olabilir; ama bu, insanlarla hayvanlar arasında çizdiğimiz çizgiyi haklı çıkarmaya yetmez. Bazı insanların -bebeklerin ve ileri düzeyde zihinsel engellilerin- zihinsel yetileri bazı hayvanlarınkinden de daha geridir; ama biri çıkıp da temizlik malzemelerinin güvenliğinin test edilmesi için zihinsel yetileri gelişmemiş insanlara uzun süreler boyunca büyük acılar çecktirecek testler uygulanmasını önerse neler düşünülür (1, 5). Onları küçük kafeslere tıkmayı ve sonra kesip yemeyi de elbette kabul edemeyiz. İnsan dışı hayvanlara bunları yapmakta sakınca görmemek “türcülük”ün sonucudur. Türcülük de egemen grubun -bu kez sadece beyazların ya da erkeklerin değil, tüm insanların- işine geldiği için devam edip giden bir diğer önyargıdır (12).

Hayvanların ahlaksal statüleri üzerine yapılan tartışmaları değerlendirebilmek için iki temel soru arasında ayırım yapılmalıdır:

1) Türcülük -sırf *Homo sapiens* türünün üyeleri olmalarının bazı varlıkların ayrıcalıklı olduklarını öne sürmek için haklı bir gerekçe olduğu düşüncesi- savunulabilir bir düşünce midir?

2) Türcülük savunulabilir değilse, insanların, onlara yapılanları ahlaksal açıdan insan dışı hayvanlara yapılanlardan çok daha önemli kılacak başka özellikleri var mıdır?

Mensup oldukları türün bazı varlıkları ahlaksal açıdan daha önemli varlıklar olarak görmek için başlı başına bir neden oluşturduğu, çoğu zaman doğruluğu varsayılan, ama nadiren açıkça savunulan bir görüştür. Türcülüğü savunuyor gibi görünenlerin bir kısmı aslında ikinci soruya olumlu yanıt vermek gerektiğini savunmaktadırlar, yani insanlarla diğer hayvanlar arasında, insanların çıkarlarına daha fazla ağırlık verilmesini haklı çıkaracak, ahlaksal açıdan önemli farklılıklar bulunduğunu öne sürmektedirler. Doğrudan türcülüğün savunusu gibi görünen tek bir argüman, nasıl anne babaların kendi

çocuklarını yabancıların çocuklarından daha fazla önemsemek şeklinde özel bir yükümlülükleri varsa, insanların da kendi türünün üyelerini diğer türlerin üyelerinden daha fazla önemseme şeklinde özel bir yükümlülük altında olduğunu iddiasıdır (1, 5, 14).

Lewis Petrinovich, insanın biyolojik yapısının bazı sınırları ahlaksal zorunluluklara dönüştürdüğünü belirterek bunları “çocuklarımız, akrabalarımız, komşularımız ve türümüzün bireyleri” şeklinde sıralıyor. Bu argüman hem aile ve arkadaşlardan oluşan en küçük grup, hem de türün bireylerinden oluşan en büyük grup için geçerliyse, bunların ortasında yer alan grup, yani ırk için de geçerli olmalıdır! Felsefecilerin tür mensubiyetinin ahlaksal önemi konusunda hâlâ ikna edici bir teori geliştirememiş olmaları, böyle bir teori geliştirmenin mümkün olmadığı olasılığını giderek güçlendiriyor (14).

Peter Carruthers, bu özelliğin hayvanların karşılık verme yetisine sahip olmamaları olduğunu ileri sürüyor. Ona göre etik, ben sana zarar vermeyeyim, sen de bana zarar verme, tarzı bir sözleşmeden kaynaklanıyor. Hayvanlar bu toplumsal sözleşmenin tarafı olamayacakları için onlara karşı doğrudan görevlerimiz yoktur. Bu etik anlayışının yarattığı güçlük, küçük çocuklara ve henüz doğmamış gelecek nesillere karşı da doğrudan görevlerimiz olmadığı anlamına gelmesidir (1, 16).

İnsanların ahlaksal açıdan özel bir öneme sahip olduğunu göstermek için; akıl yürütme yeteneği, kendi varlığının farkında olma, adalet duygusuna sahip olma, dil, özerklik gibi birçok başka özellik ortaya atılmıştır. Ayırt edici olduğu iddia edilen tüm bu özelliklerin yarattığı sorunların başlıcası, bazı insanların bunlara hiçbir şekilde sahip olmamaları ve hemen hemen hiç kimsenin bu insanları insan dışı hayvanlarla aynı ahlaksal kategoriye sokmak istememesidir (4, 9, 12). Bu argümana “marjinal vakalar argümanı” adı verilmiştir. İngiliz felsefeci Scruton’un *Animal Rights and Wrongs* adlı kitapta, bu argümana yanıt verme girişimi, argümanın hem güçlü hem de zayıf yanlarını açıkça ortaya koymuştur. Scruton, zihinsel yetenek düzeylerinden bağımsız olarak tüm insanların aynı temel haklara sahip olduğunu öne süren hâkim ahlaksal retorüğün kabul edilmesi halinde, bazı insan dışı hayvanların bazı insanlarla en azından aynı düzeyde rasyonel, kendinin farkında ve özerk olmalarının tüm hayvanların bu temel haklara sahip olduklarını öne sürmek için sağlam bir zemin oluşturuyor gibi görüldüğünü ifade etmiştir. Bu nedenle, bu hâkim ahlaksal retorüğün insanın gerçek tutumlarıyla uyumlu olmadığına, “bitkisel hayattaki bir insanı öldürme”nin çoğu zaman normal karşılandığına dikkat çekmiştir. Marjinal vakalar argümanının, insanın hangi canlıları öldürme hakkı olduğu meselesiyle sınırlı olmadığı ifade edilmiştir. (14, 17).

Scruton aslında “bitkisel hayat”taki insanlara diğer insanlardan farklı bir muamele gösterilebileceğini kabul etmeye de tam yanaşmıyor. “İnsan hayatının kutsallığını kabul etmek, insani erdemın bir parçasıdır,” diyerek argümanını bulandırıyor. Ayrıca, insanlar normal koşullarda haklarla korunan ahlaksal bir topluluğun bireyleri oldukları için, çok

ileri derecedeki anomalilerin bile bu topluluğun üyeliğini geçersiz kılmayacağını iddia ediyor. Dolayısıyla, ileri derecede zihinsel engelli insanlar aslında normal insanlarla aynı düzeyde haklara sahip olmasalar da, onlara sanki öylelermiş gibi muamele etsek iyi olur. Peki ama bu görüşü savunmak için elimizde bir argüman var mı? Şüphesiz, insan olsun ya da olmasın, hissetme yetisine sahip bir varlık fiziksel ya da ruhsal acı hissedebiliyorsa ya da hayattan zevk alabiliyorsa, o varlığın çıkarlarına normal zihinsel yetilere sahip insanların benzer çıkarlarına verdiğimiz önemi vermeliyiz. Gelgelelim, tür mensubiyetinin başlı başına ahlaksal topluluğumuzun üyesi olmak ve bu topluluğun tüm üyelerine tanınan temel haklara sahip olmak için gerekli ve yeterli koşul olduğunu öne sürebilmek için bazı haklı gerekçeler göstermek gerekir (1). Temel sorumuza geri dönüyoruz: Bazı hayvanların bazı insanlardan daha gelişmiş zihinsel yetileri ve daha zengin duygusal yaşamları olduğu halde, bütün insanlar ve sadece insanlar mı haklarla korunmalı (7)? Öyle olması gerektiğini düşünenlerin çok sık kullandıkları argümanlardan biri de, ahlaksal topluluğumuzun etrafına çok net bir sınır çizmediğimiz takdirde olabilecekleri kontrol etmemizin çok güç olacağı iddiası. Başka bir deyişle, bu kişilere göre, Scruton'un "bitkisel hayattaki hasta" sınıfının, yani bilincini yeniden kazanmasının mümkün olmadığı ispatlanan bir kişinin hakları olmadığını iddia ederek başlayabiliriz, sonra bu kategoriye yavaş yavaş başkalarını da, örneğin zihinsel engellileri, demanslıları, giderek bakımı aileye ve topluma yük oluşturan tüm insanları da içine alacak şekilde genişletebiliriz, ve nihayet başlangıçta buraya varacağımızı bilseydik hiçbirimizin kabul etmeyeceği bir noktaya ulaşabiliriz. İtalyan hayvan aktivisti Paola Cavalieri, "The Animal Question: Why Nonhuman Animals Deserve Human Rights" adlı kitabında pek çok başka argümanın yanı sıra bu argümanı da ayrıntılı bir biçimde ele alıyor. Bunu yaparken köleliğin yaygın olduğu toplumların, hakları olan insanlar ile hakları olmayan insanlar arasındaki sınırı ne kadar kolaylıkla çizdiklerine işaret ediyor. Amacı, haklar alanının sınırlarının tüm insanları ve sadece insanları içine alacak şekilde çizilmesi gerektiği argümanını çürütmek (13, 14).

Hayvan Hakları

Hayvan hakları yaklaşımına dayanan kuramlarda, hayvanların da tıpkı insanlar gibi başkalarının lehine feda edilemeyecek çıkarlara sahip olduğu savunulur. Hayvan haklarını savunan insanlar, hayvanları yiyecek ya da giyim malzemesi, eğlence ya da deney aracı olarak kullanmanın yanlış olduğuna inanırlar (1). Bütün hayvanların çıkarlarının en üst düzeyde gözetilmesi gerektiğini ve bir hayvanın çıkarlarının gözetilmesi için mutlaka şirin, insanlara yararlı ya da soyu tükenme tehlikesi içinde olmasının ya da herhangi bir insanın onları sevmesinin gerekmediğini savunurlar. Hayvan hakları hareketi, hakların mutlak olduğunu iddia etmez: Bir hayvanın hakları, tıpkı bir insanınki gibi, sınırlıdır ve kuşkusuz başkalarının çıkarlarıyla çatışabilir (9).

Hayvanlar çıkarlarının eşit şekilde gözetilmesi hakkına sahip olmalı. Acıya maruz kalmamak, bir köpeğin ilk akla gelen çıkarıdır. Bu nedenle bu çıkarı dikkate almamız ve

köpeğin gereksiz acı çekmeme hakkına saygı göstermemiz gerekir. Şüphesiz, hayvanların haklarıyla insanlarınki her durumda örtüşmez: "Eşit gözetilme" hakkı, farklılıkların inkârı anlamına gelmez (8, 9). Hayvan hakları hareketi, hayvanlara kendi hayatları açısından hiçbir anlam taşımayacak hakların tanınmasını savunmaz, sadece çıkarlarının gözetilmesini savunur (12).

Hayvan Refahı

Hayvan refahı geniş anlamda; çiftlik, pet, egzotik, laboratuvar ve vahşi hayvanların; bakımı, beslenmesi, barındırılması, yetiştirilmesi, taşınması, kesimi, sağaltımı ve bilimsel araştırmalarda kullanımı sırasında ağrı, acı, ıstıraptan uzak sağlık, mutluluk ve iyilik hallerinin sağlanması olarak tanımlanabilir (2).

Hayvan refahı yaklaşımına dayanan kuramlarda hayvanların çıkarları olduğunu kabul edilir, ama insanların çıkarları adına onların çıkarlarının feda edilmesinin meşru olduğu öne sürülür ve "insanca" yöntemler izlendiği sürece hayvanların çeşitli amaçlar için kullanılmasında sakınca görülmez. Hayvan refahı yaklaşımını hayvanlara olabildiğince "nazik" davranılması gerektiğini savunurlar gelgelelim, hayvanların herhangi bir hakkı olduğu fikrini reddederler (14). Belli koşullar altında, hayvanları çeşitli şekillerde kullanmanın meşru olduğunu düşünürler. Hayvanların herhangi bir hakka sahip olamayacağı savunulur. Pek çok ülkenin mevcut hukuk sisteminde ve medenî kanunlarında, hayvanlar insanların malı olarak görülür: sadece birer "nesne"dir onlar (10, 14, 15).

Hayvanların mülk statüsünü değiştirme ve hayvanlara hak tanıma yolunda görünürde bazı değişiklikler içeren, insanlara, hayvanları dolaysız olarak ilgilendiren bazı sorumluluklar yükleyen birçok yasa çıkarılmıştır ama bu yasalar hayvan refahı yaklaşımı temellidir. Bu da hayvanların insanların malı olduğunu kabul eden, "insanca" yollarla ve "gerekli" olduğu sürece kullanılmalarında (sömürülmelerinde) sakınca görmeyen bir yaklaşımdır (10).

Hissetme yetisine sahip varlıklar, köle ya da mal statüsüne indirildiği hiçbir durumda, "sahip"leriyle aralarında çıkan çıkar çatışmasında kazanan taraf onlar olmayacaktır.

Tartışma ve Sonuç

İnsanın tekçiliği de, ırkçılığı da, cinsiyetçiliği de türçülüğüyle başlayan bir süreçtir. Algı sürecinin 'tekçileşme' serüveni, insanın öncelikle doğadaki diğer varlıklarla komşuluk ilişkisini, ardı sıra da kendi türü arasındaki eşitliği bitirmesiyle koşut bir süreçtir. Komşuluk, en azından bu anlamda, yani insanın yemek, tüketmek, yok etmek durumunda olduklarıyla araya konulacak mesafeyi belirlemek için bir olanak olarak değerlendirilebilir (5). Yani ilerleme, gelişme, sanayileşme, kentleşme gibi saiklerle ortaya çıkan sanayi, nükleer, evsel ve diğer insan karakterli atıklarla oluşan kirliliğe ve yıkıma karşı; doğadaki tüm canlıların ortak yaşam alanı doğanın, insanın yağmasına ve talanına, bu anlamda her türden şiddetine ve savaşına karşı; ekolojik dengenin

bozulmasına karşı; doğadaki değişik dil, ırk, cins, inanç, sınıf ve kültürün, bitki ve canlı türünün yaşamını sürdürmesi, insanın, bir parçası olduğu doğayla uyum içinde yaşaması için, doğadaki her türden varlıkla ilişkisinin bir de komşuluk bağlamında düşünülmesi, bir seçenek olarak sürece katkı sunabilir (5, 14).

Doğadaki 'öteki' insan ve canlı varlıklarla daha sahici bir komşuluk ilişkisi kurmanın önceliklerinden biri de, onların yaşam hakkına saygıdan geçecektir. Burada vegan/vejeteryan önermesinden öteye bir açılım da gerekmektedir. Egemen insanın hırsı, kutsal amacı için 'öteki' insan dâhil, her varlığı araçsallaştırmaktadır. Bundandır ki, yaşam hakkı sınırlı, insanın her şeyi mülk edinici sınırından öteye taşımak gerek. Sağlanması gereken ilk hak, başkalarının amaçlarına hizmet eden bir araç muamelesi görmeme hakkıdır (5, 14).

Önerilen, ne tarihsel sınıf savaşımı gerçeğini, ne sömürüyü ya da yoksulluğu, ne de bütün bunlara sebep olanın egemenlikçi sistemler ve onların şiddeti olduğu gerçeğini dışarıda bırakan bir ilişki biçimi değil; her ne gerekçeyle olursa olsun, insanın tüketim hırsına, her şeyi mülk edinmesine, ve tür olarak sadece insan adına değil; yaşamın bir bütüne olarak var ya da yok olma tehlikesine karşı, alгідan davranışa değişim adına, yeryüzünün bir canlı organizma olduğu gerçeği ve farkındalığıyla, yeni bir hukuka, yeni bir sözleşmeye, komşuluk, bir değişim ve dönüşüm zemini sunabilir (5).

Hayvan hemen her ülke mülk statüsünde görülmektedir ve bu; kölelere sahiplerinin, kadınlara eşlerinin ya da babalarının mali olarak muamele edilmesinden hiç de farklı değildir.

Son söz olarak da;

"... bitkilere ve hayvanlara revâ görülen muamele, uygarlıklar düzleminden bakıldığında, insanlar arasındaki ilişkilerin de kriteridir." Ulus Baker.

Kaynaklar

- Anonim (2008):** Do animals have rights? Erişim: <http://www.the-aps.org/pa/animals/quest2.html> , Erişim Tarihi: 05.10.2008
- Appleby MC, Hughes BO (1997):** Introduction. In: Animal Welfare. Eds.
- Burtek Z (2006):** Hakların İadesi. Cogito, 46: 8–10
- Clark SRL (2006): Hayvanlar ve Statülerine Dair.** Erişim: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=100>, Erişim Tarihi: 22.07.2008
- Çetin M (2008):** Hükümran İnsan Türüdür, Irkçıdır, Cinsiyetçidir! Erişim: http://www.mehmetcetin.info/index.php?option=com_content&task=view&id=92&Itemid=61 Erişim Tarihi: 04.8.2008
- DeGrazia D (2006):** Hayvan Hakları. (Çev: Hakan Gür). Dost Kitabevi Yayınları, Kültür Kitaplığı: 51, Ankara.

7. Demirağ D (2008): Hayvanlar İçin Ne Kadar Hukuk? Erişim: http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=7492 , Erişim Tarihi: 05.08.2008

8. Francione GL (2008): Hayvan Haklarına Giriş. Çocuğunuz mu? Köpeğiniz mi? (Çev: Renan Akman, Elçin Gen). İletişim Yayınları, Hayvan Hakları Dizisi: 2, İstanbul

9. Francione GL (2005): Hayvan Hakları Üzerine... Birgün Pazar/ Dünya Yalnız Bizim Değil. (Çev: Elçin Gen). Erişim : http://www.birgun.net/ourworld_index.php?news_code=1125191686&year=2005&month=08&day=28, Erişim Tarihi: 05.08.2008

10. Francione GL (2008): Postmodern Feminizm ve Hayvan Refahı: Kusursuz Birlik. Erişim: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=397>, Erişim Tarihi: 29.07.2008

11. Heller A (2006): Modern Etiğin İki Temel Direği. Cogito, 46: 91–102. Journal of Medical Ethics, 32: 84–89, Erişim: <http://jme.bmj.com/cgi/content/full/32/2/84>, Erişim Tarihi: 22.07.2008

12. Lin D (2008): Animal Rights v. Animal Welfare. Erişim: <http://animalrights.about.com/od/animalrights101/a/RightsvWelfare.htm>, Erişim Tarihi: 30.05.2008

13. Marnett M, Bortolotti L: Animal rights, animal minds, and human mindreading. (MC ApplebyBarry, O Hughes Ed). University Press, Cambridge, UK. 11–12

14. Redfearn S, Benton T (1996): "The Politics of Animal Rights - Where is Left?". (Çev: Ertuğrul Başer). Erişim: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=80&dyid=1960> , Erişim Tarihi: 20.07.2008

15. Rifkin J (2008): İnsanlar ve Diğer Hayvanlar: Diğer Hayvanların da Duyguları Var - Dolayısıyla Hakları da Olmalı. Birgün Kitap, 55, Erişim: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=416>, Erişim Tarihi: 22.04.2008

16. Singer P (2005): Hayvan Özgürleşmesi. (Çev: Hayrullah Doğan). Ayrıntı Yayınları, İstanbul

17. Singer P (2008): Hayvan Özgürleşmesinin 30. Yılı. Erişim: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=100>, Erişim Tarihi: 20.07.2008

Geliş Tarihi: 08.01.2010 / Kabul Tarihi: 21.04.2010

Yazışma Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Atilla ÖZGÜR

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi

Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı

06110, Dışkapı / ANKARA

Tel: 0 312 317 03 15

E-posta: ozgur@veterinary.ankara.edu.tr